

ΤΟ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟ 1919

Με τὸ τέλος τοῦ πολέμου ἐξακολούθησε πλουσιότερη καὶ ἡ παγκόσμια πνευματικὴ παραγωγή ἐλάνα σὴν βίαιη, πού ἐξοχητικοποίησε καὶ σ' ὅλη τὴ διάρκεια τοῦ πολέμου. Σ' ὅλα τὰ φαινομένα τῆς ἡ παραγωγή αὐτῆ, καὶ ξεχωριστὰ ἡ φιλολογικὴ, εἶχε βίαιη τὴν πολεμικὴ δράση καὶ τὴς λεκτομέρειες τοῦ πολέμου. Ποίηση, μυθιστόρημα, θέατρο, ἀκόμη καὶ ἡ κριτικὴ, δὲ μπορούσαν νὰ ξεφύγουν ἀπὸ τὰ σύννορα, πού τοὺς ἐξάραζεν ἡ μεγάλη αὐτὴ περιπέτεια τῆς ἀνθρωπότητος. Καὶ φυσικὰ, ὁ πόλεμος δὲν εἶνε μέσα στὴ ζωὴ τῶν λαῶν καὶ τῶν ἐθνῶν περιστατικὸ, πού μπορεί νὰ περῶσι χωρὶς καὶ νὰ δεῖξη ἀέσιως πόσο δυνατὴ εἶνε ἡ ἐπίδραση στὴ σκέψη καὶ σ' ὅλη τὴν ἀνθρώπινη δράση. Ὁ πόλεμος καὶ μὲ τὴν καιστροφή πού φέρνει, εἶνε πάντα δημιουργικὸς στὸν κύκλο τῆς πνευματικῆς ζωῆς. Ἀναποδογνρίζει καινοῦ, πού νομιζότανε σταθερὰ, ἀλλάζει ἰδιαιτικά, γεννᾷ ἰδιαιτικούς στοχασμούς ἢ στερεώνει περισσότερα καθορισμένες προτάσεις καὶ διανοητικὰς λατρείας. Κ' εἶται μὲ τὸ τέλος τοῦ πολέμου, εἶδαμε νὰ ξεκλειδεῖται στὴν πνευματικὴ ζωὴ τῆς ἀνθρωπότητος κάποια καινούργια δημιουργία. Ἀβέβητη καὶ ἀκαθόριστη ἀκόμη, ἐπειδὴ δὲν ξεκαθάρισε ἀκόμη καὶ ἡ θεστική ἐπίδραση τοῦ πολέμου, ἐπάνω στὴ διανοητικὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου, μὰ πάντα οὐσιαστικὴ καὶ ἱκανῆς μᾶς κἀμὴ νὰ προμαντεύουμε κάποιο τὸ τί θὰ γίνῃ κατόπι. Ἡ δημιουργία αὐτὴ παρουσιάστηκε ἴσως τώρα ἀρχεὶ ἀναρχικῆ—ἀφοῦ τὸ κύριο γνώρισμά της εἶνε ἡ βιωτότητα καὶ ἡ ὁρμὴ γιὰ νὰ ἐπικρατήσουν ἰδέες καὶ γνώμες, πού φέρνουν σὲ τόση ἀντίθεση τοὺς πνευματικούς δημιουργούς, ὥστε νὰ στοχαζόμεστε, ὅτι σπάνια στὴ ζωὴ τῆς ἀνθρωπότητος, συστήθηκε τόσο πνευματικὸς πόλεμος, ὅσοι γίνεται σήμερα. Κοινωνικὸς συνθήκες ἀλλάζουν ἀπὸ τὴς παλαιῆς ἰδέες γεννιούνται νέες, πού τοὺς εἶνε ὅλος διόλου ἐχθρικές· λαοὶ νέοι ξεπροβάλλουν φέροντας μαζί τους πόθους, θέληση, ἀπόφαση, φιλοδοξίες, ὁρμὴ γιὰ πολὺν κατὰ ἀναρχικὰ κινήματα. Ἀνταρξίες ἀντιθέτες σφίγγουν καὶ συγκρούονται: Σοσιαλισμὸς καὶ ἐθνικισμὸς, ἀτομικισμὸς καὶ κολλεκτιβισμὸς· προσκόλλησι στὴν παρὰδοση καὶ ἀποψηφί καθε παρὰδοσης. Φυσικὰ ἡ πνευματικὴ δημιουργία, πού γίνεται ἀπὸ μᾶς τέτοια ἀέριαντὴ συνολικὴ συγκρούση, σὲ τὴν ἀκαθόριστη, καὶ πῶς οὐρανοῦ—ἀναρχικῆ.

Μάλιστα στὴν παγκόσμια φιλολογία τοῦ 1919 τὸ κύριο φαινόμενον εἶνε ἡ πολεμικὴ οὐσία τῆς, ἐπειδὴ οἱ διανοητικοὶ, πού ἔζησαν τὸν πόλεμο, θέλουν καὶ νὰ περιγράψουν τὸν πόλεμο, τὰ καθέκαστά του καὶ τὴς ἀτομικῆς τους ἐντυπώσεις—πάντα σωματικὴ φιλολογία αὐτὴ φέρνει ἀρχεὶ τὸ σημάδι τῆς μεγαλῆς ἐπικρασίας, πού γίνεται στὴ διανόηση. Δεγπαρουσιαστικὰ βιβλία ἀκόμη τὰ μεγάλα ἔργα, πού θὰ μπορούσαν νὰ μᾶς δοῦσαν ὁμοίη καὶ δυνατὴ τὴν ἰδέα τῆς ἐπανάστασης· χωρὶς νὰ παραγνωρίζῃ κανεὶς τὴς ἀφορμῆς τῆς τέτοιας ἀδυναμίας, μπορεί νὰ εἶπῃ γενικὰ, ὅτι τὰ φιλολογικὰ δημιουργήματα τοῦ 1919 δὲν εἶνε ἀνάλογα μὲ τὴ μεγάλη δράση τῆς ἀνθρωπότητος, πού ἔγινε τὸ κύριο καὶ μοναδικὸ γνώρισμα τῶν τελευταίων πέντε χρόνων. Ἀπὸ τὴν ἄλλη ὁμοίη μερὶα φανερώθηκε ἡ θέληση γιὰ τὴν ὑπαρξὴ τῶν μεγάλων διαφορῶν μέσα στὴν πνευματικὴ ζωὴ καὶ ἡ φανατικὴ προσήλωσι στὴν ἰδέα καὶ τὴν ἀπόφαση νὰ παρουσιασθῇ καινούργια διανοητικὴ δημιουργία, ἐλευθερωμένη ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῶν περασμένων.

Τούτο περισσότερο μπορούμε νὰ τὸ ἴδωμε στὴ Γαλλικὴ πνευματικὴ ζωὴ, ἀφοῦ ἄλλως τε αὐτὴ φανερόνεται σήμερα μὲ ὁρμὴ, πού εἶνε ἴσως περίπου μὲ τὴν ὁρμὴ ὅλου τοῦ ἄλλου πολιτισμένου κόσμου. Δὲν εἶνε ἀνάγκη ν' ἀραδιάσουμε ἔργα καὶ ὀνόματα. Μέσα στὴ γενικότητα τῆς Γαλλικῆς φιλολογικῆς ἐργασίας μπορούμε νὰ βροῦμε ὅλα τὰ στοιχεία, πού μᾶς δείχνουν τὴς καινούργιες ροπὲς καὶ τὴ λατρεία σὲ καινούργια ἰδιαιτικά. Πλήθος νέων συγγραφέων θέλουν νὰ ξεφύγουν ἀπὸ τὰ παλιὰ πρότυπα, νὰ φανοῦν ὅπως—ὅπως πρωτότυποι, νὰ σημάσουν νέα πηγὴ καὶ ἔχουν τὴ φιλοδοξία νὰ γίνων αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ὁδηγοὶ τοῦ ἑαυτοῦ τους καὶ τῶν ἄλλων στὸ νέο δρόμο, πού θέλουν ν' ἀκολουθήσουν. Αὐτὸ γίνθηκε πολλὰς φορὰς καὶ ἄλλοτε καὶ θὰ γίνεται πάντα. Μὰ σήμερα ἡ θέληση τούτη φανερόνεται μὲ γενικώτερο σκοπὸ, μὲ ἀπόφαση νὰ σημειώσῃ καὶ κοινωνικὴ ἐπίδραση, πῶς ὁρμητικὴ καὶ ἐπαναστατικὴ. Ἄλλοι συγκεντρώνονται μὲ τυφλὴ πίστη, γύρω σ' ἄρχηγούς, πού δείχνουν, ὅτι ἱκανοποιοῦν τὴς προτιμήσεις τους καὶ μπορούνε νὰ τοὺς εἶνε καὶ ἄρχηγοὶ στυγῶν ἀγῶνες πού λογαριαζοῦνε νὰ κἀμουν, ἐνῶ ἀπὸ τὴν ἄλλη μερὶα ἄρχηγοὶ προσπαθοῦνε νὰ περιμαζέψουν ὁπαδούς. Κ' ἔχουμε γιὰ παράδειγμα τοὺς δύο ὀ-

μιλοῦς τῆς «Κλαρὴ» καὶ τοῦ «Διανοητικὸ κόμματος». Ἄρξτε νὰ θυμηθεῖτε τὰ χθεσινὰ ἀκόμη λόγια κάποιου Γαλλοῦ κριτικοῦ γιὰ τοὺς δύο αὐτοὺς ὀμιλοῦς, πού δέχονται σποδὰ δόξα καὶ τὴν ἰδεολογία τους: «Τὸ ἠθικὸ πρόβλημα τοῦ πολέμου μεγελοῦμε καὶ ἀνακατεμένο μὲ τὸ κοινωνικὸ πρόβλημα κρατῶμε τὴν πρώτη θέση στὴ σκέψη πολλῶν νέων. Οἱ συγγραφεὶς πού τοὺς ἀπασχολοῦν τὰ κοινωνικὰ καὶ πολιτικὰ ζητήματα, θέλουν νὰ συγκεντρωθοῦν. Τραβῶνε μακρότερα. Ἐμφυσημένοι ἀπὸ δυνατὸ πνεῦμα προσηλυτισμοῦ προσπαθοῦνε νὰ κἀμουν προπαγάνδα γιὰ «τὸ κεντὸν τοῦ κόμματος» σ' ὅλο τὸν κόσμον τῶν γραμμάτων καὶ τῆς τέχνης. Ὁ ὀμιλοῦς «Κλαρὴ» γύρω στὴν ἀντιμπελαρική καὶ ἐπικρατικὴ ἰδέα, τὸ «Διανοητικὸ κόμμα» γύρω στὴν ἐθνικιστικὴ καὶ ἀντιμπελαρική ἰδέα προσπαθοῦνε μὲ λύσσα νὰ «κἀμουν ὁπαδούς» ὅλους τοὺς συγγραφεὶς, τοὺς ζωγράφοις, τοὺς μουσικοῦς. Βίγουν τὸ μαχαίρι στὸ λαίμα. Πράξει νὰ εἶνε κανεὶς ἄλλῳ ἢ κατὰ ἐνός τέτοιου ἢ τέτοιου Πιτσιτύου. Καθε οὐδετερότητα εἶνε ἀναντη».

Αὐτὰ βέβαια μοιάζουν σὰν ἀρχὴ ἀγρίου πολιτικοῦ πολέμου μέσα στὸ διανοητικὸ βασίλειον. Ὅπως ἴσως ὅμως εἶνε τὸ φαινόμενον τῆς νέας πνευματικῆς ζωῆς, πού γεννᾷ ἴσως ἔτι ἀπὸ τὸν πόλεμο καὶ πού χαρακτηρίζει τὸ φιλολογικὸ 1919, ὅσο καὶ ἂν τὸ φαινόμενον τούτο δὲ μᾶς ἔδωκε τὸ μεγάλο μεταπολεμικὸ ἔργο.

Φεύγοντας ἀπὸ τὴ γενικὴ αὐτὴ ἐξέταση τῆς φιλολογικῆς ζωῆς τοῦ 1919 καὶ κοιτάζοντας τὴν ἑλληνικὴ λεπτομέρεια, δὲν ἔχομε νὰ εἶπομε τίποτε σχεδὸν σημαντικὸ γιὰ τούτη. Στὸν τόπο μας ὑπάρχει πολλὴ καθυστέρηση ἀκόμη καὶ στὸ φαινόμενον κάποιας προσπάθειας γιὰ κάποια νέα πνευματικὴ δημιουργία. Μὰ καὶ ἡ συνηθισμένη παραγωγή δὲν εἶνε τέτοια, πού νὰ μοιρῆ νὰ κρατήσῃ δυνατὰ τὴν προσοχὴ μας. Τὰ κοινὰ δημιουργήματα ἔχουν ἀκόμη τὴν πρώτη θέση στὴ διανοητικὴ μας ζωὴ. Κ' ἂν ἐργήκαμε δύο—τρία βιβλία γραμμένα στὸ περὶ καὶ ἄλλα τόσα ποιητικὰ, πού καὶ μᾶς εἶπαν, τὸ σύνολο ὅμως, δὲν εἶνε γιὰ νὰ μᾶς ἐνθουσιάσῃ. Ὑπάρχουν βέβαια πολλοί, δυνατοί, καὶ λογικῆς ἀφορμῆς γιὰ τὴν τέτοια καθυστέρηση. Μὰ ὅσο καὶ νῆμα, θάπρεπε νὰ ὑπάρχουν καὶ μερικὰ καθέκαστα, πού νὰ δείχνουν, ὅτι ἂν δὲν ἐπλήκαμε καὶ εἶπει στὸ μεταπολεμικὸ πνευματικὸ πῶλο, τὸν πακαλοῦθῃμε τοῦλάχιστο μὲ τρόπο, πού νὰ λέγῃ ὅτι τοῦτο μετὴ σημασία του. Ἐξετάζοντας ἀπὸ μᾶς τέτοια ἀποψηφί τὴ φιλολογικὴ ἑλληνικὴ ζωὴ στὸ 1919, μπορῶ, ὑποδέτω, νὰ εἶπῳ ὅτι τὰ λίγα τούτα λόγια μου δὲν εἶνε καθαυτὸ ἀγρησι καὶ λογικὸ συμπέρασμα ἀπιστιοδοξίας.

ΗΛ. Π. ΒΟΥΤΙΕΡΙΜΗΣ